

**PROTSESSUAL MAJBURLOV CHORALARINI QO'LLASHDA
TERGOV SUDYASI VA INSON HUQUQLARI O'RTASIDAGI
MUVOZANAT**

Jo'raqulov Doniyor Davlatovich

Jamoat xavfsizligi universiteti

*“Jinoyat qonunchiligini qo'llash nazariyasi va amaliyoti” yo'nalishi
magistratura talabasi*

@doniyorlwr

+998 94 724 9191

Kirish

Jinoyat protsessida protsessual majburlov choralari qo'llash, xususan, qamoqqa olish, tintuv, mol-mulkni xatlash kabi choralarning qonuniyligi va asosliigi shaxs huquqlarini himoya qilish bilan bevosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, tergov sudyasi instituti **protsessual muvozanatning markaziy subyekti** sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, sud nazorati va protsessual kafolatlar o'rtasida nomutanosibliklar mavjud bo'lib, ular ko'pincha “chilling effect” va ortiqcha byurokratik bosimlar bilan bog'liq.

Mazkur tezisning maqsadi: protsessual majburlov choralari qo'llashda tergov sudyasining roli, shaxs huquqlarini ta'minlash mexanizmlari va amaliy muammolarni tahlil qilishdir.

Asosiy qism

1. Protsessual majburlov choralarining nazariy asoslari

Protsessual majburlov choralariga quyidagilar kiradi:

- qamoqqa olish ehtiyot chorasi;
- tintuv va mol-mulkni xatlash;
- ma'lumot va hujjatlarni vaqtincha musodara qilish.

Bu choralar jinoyatni fosh etish, tergov jarayonini samarali tashkil etish va dalillarni saqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularning qo'llanishi shaxs huquqlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mening fikrimcha, ushbu choralarni qo'llash faqat **zarurat va qonuniylik printsiplig**a asoslangan bo'lishi lozim, sud nazorati orqali esa protsessual muvozanat ta'minlanadi.

2. Tergov sudyasining vakolatlari va funksiyalari

Tergov sudyasi protsessual majburlov choralarini qo'llashda quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

1. Iltimosnomalarni nazorat qilish va ularni qanoatlantirish yoki rad etish;
2. Qarorlarni dalillarga asoslab qabul qilish;
3. Shaxs huquqlarini himoya qilish va kafolatlash;
4. Protsessual choralarni muddat va shartlariga muvofiqlik jihatidan monitoring qilish.

Bu vakolatlar orqali sudya davlatning tergov faoliyati va shaxs huquqlari o'rtasidagi **protsessual muvozanatni** ta'minlaydi.

3. Protsessual muvozanat va inson huquqlari kafolatlari

Protsessual muvozanat shaxs huquqlari va davlatning tergov faoliyati o'rtasidagi nisbatni ifodalaydi. Qamoqqa olish, tintuv va mol-mulkni xatlash jarayonida protsessual kafolatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Normativ kafolatlar – qonunchilikka to'liq mos qaror qabul qilish;
- Dalillarga asoslanganlik – qaror faqat aniq va tekshirilgan ma'lumotlarga tayangan holda;
- Muddat va monitoring kafolati – choralar belgilangan muddatlar va shartlarga muvofiq bo'lishi;
- Shaxs huquqlari kafolati – advokat ishtiroki, qaror tushuntirilishi, apellyatsiya imkoniyati.

Amaliyotda ushbu kafolatlarning bajarilishi ko'pincha byurokratik cheklovlar, sud amaliyotining noturg'unligi va ortiqcha tashqi bosim sababli zaiflashadi.

4. Amaliy muammolar va “chilling effect”

Tergov sudyasi protsessual majburlov choralari qo'llashda “chilling effect” bilan ham yuzlashadi:

- qaror rad etilishidan qo'rqish;
- ortiqcha ehtiyotkorlik va konservatizm;
- iltimosnomalarni yuzaki tahlil qilish.

Muallifning fikricha, bu fenomen protsessual muvozanat va shaxs huquqlarining buzilishiga olib keladi, shu bilan birga, sudyalarning mustaqil va faol rolini cheklaydi.

5. Takliflar va konseptual yechimlar

Quyidagi takliflarni ilgari suraman:

1. Normativ me'yorlarni aniqlashtirish va barqarorlashtirish;
2. Sud amaliyotini birxillashtirish va izchillikni ta'minlash;
3. Tergov sudyasining faol va tahliliy rolini kuchaytirish;
4. Protsessual madaniyat va kasbiy mustaqillikni rivojlantirish;
5. Majburlov choralarining muddat va shartlarini monitoring qilish mexanizmini takomillashtirish.

Xulosa

Protsessual majburlov choralarini qo'llashda tergov sudyasi institutining roli markaziy hisoblanadi. Sudya **davlat vakolatlari va shaxs huquqlari o'rtasida muvozanatni ta'minlovchi asosiy subyekt** sifatida chiqadi.

Amaliyotdagi nomutanosibliklar va "chilling effect" fenomeni sudyaning qaror erkinligini cheklaydi va protsessual adolatga tahdid soladi.

Faqat normativ va institutsional kafolatlarni kuchaytirish, sud amaliyotini barqarorlashtirish va kasbiy mustaqillikni oshirish orqali **protsessual muvozanat va inson huquqlarini samarali himoya qilish mumkin.**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Z. Islomov. **Huquq nazariyasi.** – Toshkent, 2019.

1. Sud vakolatlari va protsessual adolat nazariyasi bo'yicha milliy manba.

2. B. Mirboboyev. Tergov faoliyati va protsessual nazorat muammolari. – Toshkent, 2020.

Tergov va sud nazoratining amaliy muammolari tahlili.

3. Andrew Ashworth. *Principles of Criminal Law*. – Oxford University Press, 2018.

Jinoyat huquqi va protsessual majburlov choralarini qo'llashdagi printsiplar.

4. Richard S. Frase. *Excessive Prison Sentences: Proportionality and Rights*. – Routledge, 2010.

Qamoqqa olish va boshqa majburlov choralarining shaxs huquqlariga ta'siri.

5. United Nations Office on Drugs and Crime. *Handbook on Human Rights and Criminal Justice* (2020).

Jinoyat protsessida inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro standartlar.

